

Научен живот

**ДЕСЕТИ КОНГРЕС НА МЕЖДУНАРОДНАТА
АСОЦИАЦИЯ ЗА АНТРОПОЛОГИЯ
НА ЮГОИЗТОЧНА ЕВРОПА (INASEA)
„ВИЗУАЛНИ КУЛТУРИ В ЮГОИЗТОЧНА ЕВРОПА:
ГЛОБАЛИЗАЦИЯ, ПОЛ, ВЛАСТ И СЪПРОТИВА“**

(15–18 септември 2022 г., Грац)

На 15–18 септември 2022 г. в Грац, Австрия, се проведе Десетият конгрес на Международната асоциация за антропология на Югоизточна Европа (InASEA). Научният форум на тема „Визуални култури в Югоизточна Европа: глобализация, пол, власт и съпротива“ беше посветен на паметта на починалия през април 2022 г. Карл Казер, един от най-видните изследователи на историята и антропологията на Югоизточна Европа, един от съоснователите и дългогодишен член на InASEA. Домакин на събитието беше Университетът в Грац, а главен организатор беше академичният състав на Института по история и антропология на Югоизточна Европа, ръководен от Карл Казер от 1996 г. Представените 76 доклада бяха разпределени в една пленарна и седем работни сесии, като последните включваха 22 панела. В конгреса взеха участие учени от Австрия, Албания, България, Германия, Гърция, Косово, Румъния, Словения, Сърбия, Турция, Хърватия, Чехия и др. Участниците представиха резултати от своите проучвания в следните изследователски области: етнология, социална и културна антропология, социология, фолклористика, история, изкуствознание, политически науки.

Уводната лекция при откриването на конгреса бе изнесена от антрополога Жил дьо Рапе, директор на департамент „Модерни и съвременни изследвания“, Френско училище на Атина, Гърция. Той говори за държавната фотография в социалистическа Албания като екстреман случай на държавен контрол върху производството и разпространението на фотоси през втората половина на XX в. Основавайки се на своето изследване, авторът изтъкна, че контролът все пак е бил не толкова ефективен, колкото са целели и мислели властите. Той се спря и на емоциите, съпровождащи разглеждането на стари фотографии, по време на неговото теренно изследване.

Два панела обединиха доклади, изследващи връзките между визуална култура, социално движение и съпротива. Представени бяха визуални артикулации на политическата съпротива в хърватската и сръбската култура след 2000 г. (Ева Врублевска-Трохимюк, Институт за славистични изследвания, Полска академия на науките). Разгледани бяха функциите на визуалните действия и социалното въздействие на студентските протести в Албания (Олимпби Велай, Университет „Александър Моисиу“, Дуръс, Албания) и плакатите като форма на визуална култура в гръцкото социално движение против строгите икономии (Ангелос Евангелинидис, Университет в Грац, Австрия). Други тематични акценти бяха антропологичният прочит на формите на съпротива във, около и срещу видеоигрите (Марко Йованович, Сърбия), визуализацията на паметта за съпротива на примера на Движението за помирение на кръвната вражда в Албания (Арбнора Души, Институт по албаноология, Прищина, Косово) и ролята на медийните технологии и социални онлайн платформи при оформянето на нови социални движения в Сърбия (Ана Банич Грубишич и Драгана Антониевич, Университет на Белград, Сърбия). Два доклада насочиха вниманието към визуални репрезентации в киното и телевизията: ролята на филма като средство за пропаганда и съпротива (Наташа Мишкович, Университет на Базел, Швейцария) и турските телевизионни сериали като културна дипломация, представени като „меката власт на съблазняването“ (Милена Беновска, ЮЗУ „Неофит Рилски“).

Два панела бяха посветени на визуалните репрезентации на социалния пол в периода на социализма и постсоциализма в Югоизточна Европа. Бяха дискутирани идеологическата употреба на женските образи в единственото списание за жени в периода на комунизма в Албания – *Новата албанка* (Ериада Чела, Университет на Елбасан „Александър Джувани“), румънската жена като „боец в армията на комунистите“ в списание *Жена* (Петруца Тиймпау, Университет „Бабеш-Болай“, Клуж-Напока, Румъния), репрезентациите на социалния пол в словенските етнографски филми (Манца Тилак, Институт за словенска етнология, Любляна) и в Националния филмов фестивал в Гирокастро (Микаела Минга, Академия за албански изследвания, Албания), конструирането на образите на трансжандър/джендър Другия в масмедията на Черна гора, Хърватия и Босна и Херцеговина (Алекса Миланович, Университет на Белград, Сърбия), визуалният език и иконографията на бранда на словенската рок група Laibach (Ирена Шентевска, независим учен по изкуства и медии и куратор) и етнографското знание в условията на диктатура, по примера на Албания (Олси Лелай, Академия за албански изследвания, Албания).

В следващ панел, озаглавен „Социалният пол в социалистическата и постсоциалистическата кинематография“, бяха представени три доклада: за комунистическата еманципация на жените в Албания, разгледана чрез подхода на кинематографията (Анджела Ходжа Чикопано, Академия за албански изследвания, Албания); феминистките послания на алтернативното кино в социалистическа Югославия (Хана Щайн, Институт по история, Университет в Грац, Австрия) и проблемите на социалния пол в българското социалистическо кино по примера на филма „Една жена на 33“ (Ана Лулева, ИЕФЕМ – БАН).

На мъжественостите през социализма бяха посветени две презентации: за хомоеротизма на миньорите в документалното кино на социалистическа Югославия (Андреа Матошевич, Университет „Юрай Добрила“ в Пула, Хърватия) и „DINARKVIR“ – в търсене на исторически свидетелства за куиър хора в славяноговорещите общности в Динарските планини (Мишо Капетанович, Отдел за балкански изследвания, Австрийска академия на науките, Австрия).

Панелът „Визуалност и антропоцен. Режими на инфраструктура, режими на репрезентация“ бе посветен на визуалните промени и репрезентации на околната среда. Бяха представени две изследвания за България: на инфраструктурата на солниците по Българското черноморско крайбрежие (Анна Антонова, Центъра за околна среда и общество „Рейчъл Карсън“, Университет „Лудвиг Максимилиан“, Мюнхен, Германия), и Дунавската инфраструктура като инструмент за легитимация на режима на държавния социализъм (Щелу Шербан, Румънска академия, Румъния). За Румъния бе докладът, разглеждащ упадък на селската неолиберална инфраструктура и естетиката на безполезността (Стефан Дорондел, Румънска академия, Румъния). Наративите и визуалните репрезентации за енергийна ефективност на Косовската миннодобивна индустрия бяха интерпретирани в джандър перспектива като маргинализиращи жените (Нита Луци, Университет на Прищина).

В следващ панел се дискутираха някои аспекти на визуалната антропология: подходите на визуалната антропология при изследване на алтернативните форми на селския живот (Петя Димитрова, София), работата на визуалния антрополог (Юлия-Елена Хосу, Румънски институт за изследване на националните малцинства, Клуж-Напока) и виртуалното пространство като място за носталгично спомняне на градския пейзаж (Златина Богданова, ИЕФЕМ – БАН).

В панел „Визуална и дигитална репрезентация по проблеми на здравето, възрастовите отношения, репродукцията и грижата“ бяха представени изследвания, посветени на връзката между дигиталните технологии и традиционни методи за лечение в Румъния (Елена Бърбулеску, Институтски архив за фол-

клор, Клуж-Напока, Румъния), на визуални изображения на лишенията и зависимостите на възрастни хора в Хърватия (Любица Милосавлевич и Младен Стаич, Университет на Белград), както и на визуални репрезентации на кампания, подкрепяща демографската политика в България (Елена Петкова-Антонова, ИЕФЕМ – БАН).

Оживени дискусии протекоха в панела, включващ доклади за индустриалните работници по времето на социализма и последвалата деиндустриализация – медийните репрезентации на работниците от фабриката „Бата“ в Борово (Мая Йович, Университет на Загреб, Хърватия), деиндустриализацията и репрезентирането ѝ в произведения на изкуството (Саня Потконяк, Университет на Загреб и Теа Шкокич, Институт за етнология и фолклористика, Загреб, Хърватия) и работническата култура и индустриалното наследство, интерпретирани в институционализираните фотографии на миннодобивния коминат „Бор“ (Слободан Наумович, Университет на Белград и Драган Стойменович, Обществена библиотека, Бор, Сърбия).

Различни аспекти на връзката между визуалната култура и религията бяха дискутирани в четири доклада. Религиозните морални ценности в постмодерна България бяха разгледани чрез методите на визуалната антропология (Жоржета Назърска и Светла Шапкалова, УНИБИТ, София). Визуалната идентичност бе предмет на изследването на общността на Харе-Кришна в Босна и Херцеговина (Халида Джонлагич, Университет на Любляна, Словения) и в сравнителното изследване на визуалния синкретизъм и дискурсивен антисинкретизъм в самопредставянето на мюсюлманите в Северна Македония, Сърбия и Босна и Херцеговина (Олимпия Драгоуни, независим учен по политически науки и културни изследвания). Към периода на Студената война ни върна докладът за образа на религията, създаван от комунистическия режим в Албания (Йордан Йорджи, Университет „Фан С. Ноли“, Корча, Албания).

Визуалната култура и феминистката съпротива бяха тема на докладите, разглеждащи феминистките движения в Македония (Соня Стоядинович, Университет на Грац) и Косово (Линда Гусия, Университет в Прищина). В същия панел бяха представени идеологическите трансформации на Гаврило Принцип в уличното изкуство в Сърбия (Саня Лазаревич Радак и Деяна М. Вукасович, Институт за политически изследвания в Белград, Сърбия).

Панел, озаглавен „Фотографията като медия и личен опит“, обедини доклади за работата на фотографа като антрополог на селското всекидневие в Косово (Ан Кристин Ийк, Норвегия), за фотографски изображения на женско присъствие в публични събития в Прищина (Елиза Ходжа, Технически уни-

верситет в Грац, Университет в Прищина) и за използването от автора на фотографски документи като етнографски извори и като художествена фотография (Константин Бърбулеску, Университет „Бабеш-Боляй“, Клуж-Напока, Румъния).

Трите доклада в панел „Визуализиране на транснационалността и социалните трансфери“ анализираха теми за образното представяне във фотографска документация на всекидневния живот на югославски работници в Австрия (Вида Баконди, Балкански изследователски отдел, Австрийска академия на науките), за видимостта и афекта като инструменти за самопредставяне на мигранти във фейсбук група (Борис Ружич, Университет на Риека, Хърватия) и за необходимостта от сравнителен анализ на визуални изображения на миграцията (Алина Бранда, Университет „Бабеш-Боляй“, Клуж-Напока, Румъния).

Изследванията на учени в панел „Визуално представяне в екологичните политики и границите“ насочиха вниманието към проблеми за (не)видимостта на отпадъците в съвременна България като ресурс на политиката (Велислава Петрова, СУ „Св. Климент Охридски“), за създаването на визуална култура на фермерските пазари в България, представяни като „алтернатива“ на съвременната индустриална хранителна система (Атанаска Станчева, ИЕФЕМ – БАН), и за визуални изображения на планински пейзажи в Гърция като идеологически маркери на културно наследство, съпротива и власт (Параскевас Потиропулос, Център за изследване на гръцкия фолклор, Академия на Атина, Гърция).

Един панел бе посветен на репрезентациите на войната в постюгославската визуална култура. Беше дискутирано как наративът за войната е визуализиран в Сараево (Амила Ханджич Ферович, Академия за изящни изкуства в Сараево, Университет в Сараево, Босна и Херцеговина), как насилието в Сребреница и войната в Босна са намерили израз в изкуството (Маркета Славкова, Пражки институт за изследване на сигурността, Чехия), какви са репрезентациите в медиите на жените от Косово (Тахир Латифи, Университет на Прищина, Косово) и как естетиката на войната се открива във футболното фенство в постюгославското пространство (Дарио Брентин, Център за изследвания в Югоизточна Европа към Университета на Грац).

„Семиотични пейзажи и политики на графити на Балканите“ е заглавието на панел, в който бяха представени проучвания относно променящия се пейзаж на графити в контекста на противоречивото постсоциалистическо развитие в България (Светлана Христова, ЮЗУ „Неофит Рилски“), уличните портрети и некролози като част от градската визуална култура в съвременна Сърбия (Зорица Мършевич, Институт за социални науки и Светлана Янкович, Факултет

по инженерно управление, Белград) и идеологическите и символни функции на графитите в Истрия след Втората световна война като визуални фрагменти на исторически разрыв (Ерик Ушич, Факултет по социални науки, Любляна, Словения).

Участниците в панел „Визуалност в историята, колективната памет и възпоменанията“ разгледаха визуалната памет и идентичността на гръцкото-воярещи бежанци от Синатос (Турция) на примера на създаването и употребата на снимки в родината (Йоанис Карахристос, Център за изследване на гръцкия фолклор, Академия на Атина), политиките на възпоменание и визуалните изображения на Втората световна война в Албания през социалистическия период (Гентиана Кера, Университет на Тирана, Албания) и възприятията на студентите по отношение на социалистическата култура на паметта, на нейните визуални изображения и реинтерпретации в съвременна Сърбия (Наташа Симеунович Баич, Университет на Ниш, Александра Терзич, Географски институт „Йован Цвиич“, Сръбска академия на науките и изкуствата).

„Пренасяне на миналото в настоящето: визуалност и история“ е озаглавен панел, в който бяха представени изследвания на изображенията в Музея на атеиста в Албания като средство за визуална пропаганда (Ермела Броци, Институт по културна антропология и изкуствознание, Академия за албански изследвания) и бяха показани резултати от сравнително проучване на религиозната идентичност на мигранти от Финска Карелия и жители на бивша комунистическа Албания въз основа на спомени, свързани с визуални обекти (Константинос Джакумис, Университетски колеж LOGOS, Тирана, Хейки Ханка, Университет на Ювяскюля, Финландия). В други доклади беше анализирана символиката и етническите значения на визуални образи на младежта в Румъния между двете световни войни (Анка Филиповичи, Румънски институт за изследване на националните малцинства, Клуж-Напока) и беше обърнато внимание на сравнителната перспектива във виртуалното представяне в музейни сбирки на войната в Донбас (Украйна) и бомбардировките на НАТО в Сърбия през 1999 г. (Астрейя Николовска, Централноевропейски университет в Будапеща/Виена).

Бяха представени и изследвания на визуалните послания за ролите на половете и съпротивата в книги за деца в Турция (Сирай Ленгерли Айдемир, Университет на Атильм, Турция), за държавния социализъм в учебните по история в Албания (Есилда Луку, Университет „Александър Моисиу“, Дурьс, Албания) и традиционното албанско женско облекло xhubleta (Дорина Арапи, Център за изследвания и публикации на арбереш (QSPA), Тирана, Албания).

В панел „Визуални изображения в сферите на политиката и класата“ бяха представени анализ на визуални материали, създадени в началото на 90-те години на XX в., интерпретирани като инструмент за разбиране на етносоциалната и етнополитическа фрагментация в Босна и Херцеговина (Ясмина Гавранкапетанович-Реджич, Университет на Сараево) и проучването на визуалността и класовата идентичност на представители на чернокожи общности на Балканите, както и връзката на расата с различните режими на власт (Елифе Красниджи, Университет на Грац).

Докладите в панел „Визуални образи на власт и расизъм в Югоизточна Европа“ бяха свързани с изследване на документално кино, представящо механизми на вграденост в унгарското общество структурен расизъм (Жужа Плейнер, Румънски институт за изследване на националните малцинства, Клуж-Напока), с проблематизиране на публично изгражданите образи на бедност на албанските роми и връзката им с властовите отношения (Ервин Качиу, Институт по културна антропология и изкуствознание, Академия за албански изследвания), както и със създаването и употребата на визуални тропи на ромите в държави от Югоизточна Европа като средство за тяхното расизиране (Виктория Шмид, Университет на Грац).

Представените разнообразни теми и анализите на учените предизвикаха оживени дискусии. Работата на конгреса се откри с високото си научно и организационно ниво. По време на научния форум бяха открити и представени две фотографски изложби: на Кристиан Промицер „Поклонници в Мека от Босна и Херцеговина“ и на Роберт Пихлер „Павилиони. Временна архитектура на Албанското крайбрежие“. Конгресът беше съпътстван от провеждане на Общо събрание на членовете на InASEA, на което беше избран нов състав на Управителния съвет (с втори мандат за представител на България беше избрана Ана Лулева), беше обсъдена работата на списание *Ethnologia Balkanica*, а като място на провеждане на следващия конгрес през 2024 г. беше приета кандидатурата на Албания.

Ана Лулева, Иванка Петрова